

Tietoa työn tueksi 1/2024

Katsaus: Lasten osallistuminen
heitä koskevien palvelujen
kehittämiseen

Honkanen, Kati; Kekkonen, Outi ja Weckström, Elina

Yhteystiedot: kati.honkanen@sos-lapsikyla.fi

LASTEN, NUORTEN JA PERHEIDEN
OSALLISUUDEN KOORDINAATIO

**Euroopan unionin
osarahoittama**

TIETOA TYÖN TUEKSI -JULKAISUSARJA

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaation julkaisusarja on suunnattu erityisesti valtakunnallisille ja alueellisille ESR+ 4.3-hankkeille, jotka kehittävät lasten, nuorten ja perheiden palveluita osana EU:n alue- ja rakennepoliitiikan ohjelmaa Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027. Julkaisusarjan tavoitteena on tukea hanketoimijoiden osaamista osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi sekä tuottaa hankkeiden toiminnasta tietoa, jotta hyvät käytännöt ja toimintamallit voidaan ottaa laajemmin käyttöön.

Tiivistelmä

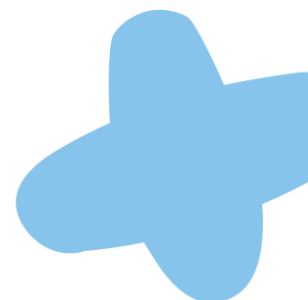
Lapsen oikeuksien sopimuksen (artikla 12) mukaan alle 18-vuotiaan lapsen mielipide on selvitettävä ja huomioitava häntä koskevissa asioissa. Kehittämistoimista huolimatta useat raportit ja selvitykset osoittavat, että lasten osallistuminen heille suunnattujen palvelujen kehittämiseen ei ole Suomessa vakiintunutta. Tässä katsauksessa tarkastellaan lasten osallistumisen tueksi laadittuja ohjeita, kriteereitä ja menetelmäkuvauksia sekä tuodaan esiin osallistumisen nykytilan haasteita ja kehittämistarpeita. Katsauksessa käsitellään myös lasten osallistumisen toteutumisen hyviä käytänteitä, osallistumisen edellytyksiä ja eettisiä kysymyksiä, joita on tärkeää huomioida lasten osallistuessa palveluiden kehittämiseen. Lisäksi esitellään joitain esimerkkejä kehittämishankkeista, joissa lapset olleet yhteiskehittämässä heille suunnattuja palveluita.

Asiasanat: lapsen oikeudet, osallistuminen, osallisuus

Sisältö

Johdanto	1
Lapsen osallistumisoikeuden toteutuminen ja edistäminen	2
Hyviä käytäntöjä ja eettisiä ratkaisuja lasten osallistumisen toteuttamiseksi	5
Esimerkkejä lasten osallistumisesta palvelujen yhteiskehittämiseen.....	10
Lopuksi.....	12
Lähteet.....	14

Johdanto

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 12 mukaan alle 18-vuotiaan lapsen mielipide on otettava huomioon häntä itseään koskevissa asioissa. Myös Suomen perustuslaissa (731/1999) pykälässä 6.3 säädetään, että lasten tulee saada vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lisäksi useissa yleis- ja erityislaeissa säädetään lapsen oikeudesta tulla kuulluksi. Tällaisia ovat esimerkiksi nuorisolaki (1285/2016) sosiaalihuoltolaki (1301/2014), lastensuojelulaki (417/2007), varhaiskasvatuslaki (540/2018) ja perusopetuslaki (628/1998).

Koska lapsilla ja nuorilla on oikeus osallistua ja kertoa näkemyksensä heitä koskevissa asioissa, on lapsen osallistuminen kaikkea viranomaistoimintaa läpäisevä perusoikeus. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa 12 (2009) todetaan, että lapsen näkemysten kuulemiseksi ja huomioimiseksi on purettava lapsen kuulemisen esteitä ja edistettävä sellaisia ympäristöjä, joissa lapset voivat osallistua ja kehittää sekä esitellä valmiuksiaan.

Tässä katsauksessa keskitytään lasten osallistumiseen palvelujen kehittämisessä eikä kohdisteta tarkastelua yksittäistä lasta koskeviin päätöksiin tai toimenpiteisiin. Aineistona on käytetty pääasiassa 2020-luvulla lasten osallistumisen toteuttamisen tueksi laadittuja kansallisen lapsistrategian, valtionhallinnon toimijoiden, kansallisten asiantuntijalaitosten ja lapsijärjestöjen laatimia ohjeistuksia. Lisäksi aineistona on käytetty otosta 2020-luvulla Suomessa toteutettujen kehittämis- ja tutkimushankkeiden raportteja, joissa on kuvailtu lasten osallistumista heitä koskevien palvelujen kehittämiseen. Katsauksen tarkoituksena on ollut tarkastella erityisesti sitä, miten lasten osallistuminen voidaan toteuttaa ja miten lasten tuottamaa kokemustietoa hyödyntää palvelujen kehittämisessä.

Tarkastelluissa aineistoissa lapsen osallistumisesta on käytetty erilaisia käsitteitä, kuten lasten kuulemista, lasten mielipiteiden ja näkemysten selvittämistä sekä lapsivaikutusten arviointia. Tässä katsauksessa lasten osallistumista käytetään kattokäsitteenä näille edellä mainituille käsitteille ja sovelletaan palvelujen kehittämisen kontekstiin. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea (2009) on todennut, että moninaisia lasten osallistumisen muotoja kuvataan käyttäen käsitettä ”osallistuminen”. Useissa lapsen oikeuksien sopimuksen artikloissa edellytetään ja edistetään lasten osallistumista heitä koskeviin asioihin.

Lapsen osallistumisoikeuden toteutuminen ja edistäminen

Kiinnostus palveluiden käyttäjien ajatuksia, kokemuksia ja tarpeita sekä kokemustiedon hyödyntämistä kohtaan on vahvistunut osana palveluiden moniäänistä ja asiakaslähtöistä kehittämistä. Myös lapset ja nuoret tunnistetaan yhä useammin aktiivisina toimijoina ja palveluiden asiakkaina, joiden näkemyksillä on arvoa, kun toimintaa kehitetään tai arvioidaan. On havaittu, että palveluiden laatu voi parantua ja tarjottu tuki vastata paremmin tarpeisiin, kun palveluiden asiakkaat ovat kehittämisessä mukana ja heidän tarpeitaan ja näkemyksiään hyödynnetään kehittämisen eri vaiheissa. (Kalliomeri ym., 2020; Lehto-Lundèn, 2023, 182–187; Sinclair, 2004; Svenlin ym., 2023, 79–82.)

Useat eri toimijat ovat kehittäneet materiaalia, toimintatapoja sekä prosesseja, jotka tukevat lasten ja nuorten osallistumista palveluiden ja toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Tällaisia materiaaleja on tehty soveltuvaksi esimerkiksi koulumaailmaan (ks. Kehittämiskeskus Opinkirjo, 2017), kaupunkiympäristöön (ks.

Tuominen, 2021) sekä laajemmin tueksi palveluihin, joita lapset käyttävät tai jotka vaikuttavat lasten elämään (ks. Kalliomeri ym., 2020).

Viime vuosina lasten osallistumista on johdonmukaisesti edistetty osana kansallista lapsistrategiaa (Valtioneuvosto, 2021). Lasten osallistumisen tueksi on toteutettu useita ohjeistuksia (Iivonen & Pollari, 2021; 2022; Stenvall ym., 2021). Ohjeistukset liittyvät lasten kuulemiseen (Stenvall ym., 2021), lapsivaikutusten arviointiin (Iivonen & Pollari, 2021) sekä lapsibudjetointiin (Iivonen & Pollari, 2022). Ohjeistuksia on kohdistettu lainvalmistelijoille, hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille, mutta niiden sisältämät ohjeet ovat sovellettavissa myös lasten osallistuessa palvelujen kehittämiseen.

Lapsivaikutusten arvioinnin ohjeistusta on rakennettu aiemmin muun muassa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (Ruuska ym., 2018; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2018) sekä useissa järjestöissä. Lisäksi Jokirannan ym. (2020) selvityksessä esitellään lapsilähtöisen budjetoinnin toteuttamista sekä käyttöönottoa. Tuorein opas lasten osallistumisen toteuttamiseksi on Helsingin yliopiston ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön ITLA:n Väestö muuttuu -hankkeessa tehty lasten kuulemisen laatukriteeristö (Salovaara ym., 2023, 77–79). Kriteeristöön kuuluvat kuulemisen lähtökohdat, eettiset ja lakisääteiset asiat, lasten eri tavat ilmaista näkemyksiään, tiedon palauttaminen lapsille ja aikuisen vastuu päätöksestä, lasten näkemyksen oikea-aikainen huomiointi päätöksenteossa sekä lasten näkemyksen kirjaaminen ja eteenpäin vieminen.

Stenvallin ym. (2021) julkaisussa on tiivis käytännön ohjeistus lasten kuulemisen toteuttamiseen ja siinä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin kahta lasten kuulemisen tapaa: kuulemistilaisuutta ja kyselyä. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa

(2018) tuotetussa ohjeistuksessa käsitellään lapsivaikutusten arvioinnin askeleet prosessin alusta loppuun, minkä lisäksi esitellään useita konkreettisia esimerkkejä tavoista, joita hyödyntämällä voidaan kuulla lapsia tai erityisiä lapsiryhmiä.

Selvityksessä tuodaan esille myös se, miten lasten näkökulma huomioidaan prosessin eri vaiheissa. Pelastakaa lapset (2021) on toteuttanut laajan tietopaketin, jossa ohjeistetaan lapsivaikutusten arvioinnin tekemiseen lasten kanssa. Selvityksessä käydään läpi erilaisia aineistonkeruun menetelmiä sekä muita tekijöitä, jotka on tärkeä huomioida lasten kanssa toimintaa kehittäessä tai arvioitaessa. Lapsen näkökulman huomioiminen näkyy raportin ohjeistuksissa sekä erillisessä luvussa, jossa käsitellään lapsen kuulemiseen valmistautumista sekä halua kuulla lasta lapselle itselleen ominaisella tavalla niin, että kuulemisen tuloksia hyödynnetään myös toiminnan kehittämisessä.

Vaikka lapsen oikeus osallistua itseään koskeviin asioihin on huomioitu kansallisessa lainsäädännössä laajasti, vaikuttaa siltä, että sekä palveluissa että lasten arkisissa ympäristöissä lasten osallistuminen palvelujen kehittämiseen on vielä heikkoa. Lasten osallistuminen liittyy pääasiassa lakeihin ja palveluihin, joilla on välittömiä vaikutuksia lapsiin (Iivonen & Pollari, 2021, 34). On kuitenkin huomioitava, että lasten elämään ja hyvinvointiin vaikuttavat myös monet muut yhteiskunnan toiminnot ja palvelut. Koska lasten osallistumisen prosessit eivät vielä ole vakiintuneita, on osallistumisen muotojen edelleen kehittäminen ja hyvien käytänteiden jakaminen tärkeää.

Ennen kuin aletaan suunnitella lasten osallistumista palvelujen kehittämiseen, on hyvä tutustua aiempaan tutkimustietoon. Hyödynnettävää materiaalia lasten näkemyksistä ja kokemuksista on saatavilla useista paikoista. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2024) kouluterveyskysely, lapsiasiavaltuutetun (2024)

lapsibarometri ja valtion nuorisoneuvoston (2024) nuorisobarometri ovat säännöllisesti toteutettavia tutkimuksia, joista saa ajantasaista tietoa lasten ajatuksista sekä arjesta.

Lapsiin liittyvää tietoa tuottavat monet toimijat, joista esimerkkejä ovat lapsiasiavaltuutetun toimisto, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Suomen Unicef, Pelastakaa lapset, Lastensuojelun keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Pesäpuu ry, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA) sekä yliopistot.

Hyviä käytäntöjä ja eettisiä ratkaisuja lasten osallistumisen toteuttamiseksi

Lapsen osallistuminen palvelujen kehittämiseen on aina toteutettava lapsilähtöisesti ja eettisesti. Lasten kanssa työskentelyssä on tärkeää huomioida sellaiset toimintatavat ja menetelmät, jotka ovat lapselle luontevia. Tässä luvussa esitellään kehittämistyössä huomioitavien eettisten näkökulmien lisäksi erilaisia tutkimuksen kautta hyväksi todettuja menetelmiä, joita on hyödynnetty lasten osallistuessa palvelujen kehittämiseen.

Vaikka lapsen osallistuminen ei tapahtuisi osana tieteellistä tutkimusta, antavat ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet hyviä suuntaviivoja, joita kannattaa huomioida lasten kanssa toimittaessa. Näitä periaatteita ovat osallistumisen vapaaehtoisuus, keskeyttämisen mahdollisuus sekä tiedon saanti kuultavasta asiasta ja kuulemisen tavoitteista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Käytännössä on varmistettava, että lapsen osallistuminen on vapaaehtoista ja että hänellä on mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta ilman, että kokee

kieltäytymisen johtavan kielteisiin seuraamuksiin. Lapsen ei tarvitse perustella mahdollista kieltäytymistään. Jotta lapsi kykenee tuomaan esiin mielipiteitään ja näkökulmiaan, tulee hänelle antaa tietoa siitä, mihin lapsen osallistumisella pyritään. YK:n lapsen oikeuksien komitean (2009) mukaan lapsen tiedonsaantioikeuden toteutuminen on perusedellytys sille, että lapsen osallistuminen ja näkemysten ilmaiseminen voivat toteutua. Tiedon antaminen on toteutettava lapsilähtöisesti ja ikätaso huomioiden sekä käyttäen lapsen ymmärtämää kieltä. Tiedon antamisen apuna voidaan käyttää myös esimerkiksi kuvia, videoita tai muita apuvälineitä.

Lasten osallistumisessa on tärkeää tavoittaa käsiteltävän asian kannalta oikeat lapsiryhmät. Jos kehitetään esimerkiksi lastensuojelun palveluita, tulee tarkasteluun saada mukaan lapsia, joilla on kokemusta lastensuojelun palveluista. Vastaavasti, jos kehittämistoiminta kohdistuu esimerkiksi koulu yhteisöä koskevaan asiaan, on mukaan hyvä saada mahdollisimman kattavasti kaikilta koulun luokka-asteilta eri-ikäisiä ja -taustaisia lapsia.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden on taattava oikeus tulla kuulluksi jokaiselle lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä. YK:n lapsen oikeuksien komitea (2009) muistuttaa, että tätä ilmaisua ei tule pitää rajoituksena vaan pikemminkin velvollisuutena arvioida lapsen valmiuksia muodostaa mahdollisimman itsenäisesti oma mielipide. Lähtöoletuksena on oltava se, että lapsi kykenee ilmaisemaan näkemyksiään. Lisäksi on tunnustettava, että lapsella on oikeus ilmaista näkemyksiään, ilman että lapsen tarvitsee ensin osoittaa kykenevänsä siihen. Kriittinen tarkastelu tulee kohdistaa siihen, miten aikuinen mahdollistaa lapsen näkemysten ilmaisun ja vastaanottaa lapsen ilmaisun. Ei pidä olettaa, että lapsen on kyettävä ilmaisemaan aikuisille ominaisilla tavoilla, vaan on etsittävä lapselle soveltuvia tapoja osallistumiselle.

Lasten osallistumiseen on lukuisia tapoja ja lasten kanssa toimiessa kannattaa käyttää useita eri menetelmiä. Esimerkiksi Suomesta turvaa hakevien lasten haastatteluissa käytettiin yhteisen kielen puuttuessa tukena lasten tekemiä kuvatauluja, joihin lapset olivat valinneet käsiteltävää teemaa kuvaavia paperikuvia ennalta valituista vaihtoehdoista (Weckström & Lastikka, 2023). Myös valokuvaaminen sekä kuvista keskusteleminen voivat tukea lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta (Honkanen ym., 2022; Ojansivu ym., 2014). Osallistumisen mahdollistavissa menetelmissä on oleellista antaa lapsen kertoa itse, mitä hän tarkoittaa, sen sijaan, että aikuinen tulkitsee lapsen toteuttamat valinnat.

Osallistumistilanteesta tulee luoda mahdollisimman luonteva lapsille ja viihtyvyyttä voi parantaa tarjoamalla tilaan erilaisia leluja tai askartelutarvikkeita (Weckström & Lastikka, 2023). Joskus voi olla tarpeen, että lapsen haastattelun tekee lapselle tuttu aikuinen, kuten esimerkiksi päiväkodin henkilökunta (Pelastakaa Lapset 2021, 18). Lapsen ja aikuisen yhteiskehittämisen vuorovaikutustilanteen ei tarvitse olla aikuisen lähtökohdista rakennettu, vaan keskustelu lapsen kanssa voidaan toteuttaa aktiviteetin parissa ja vaihtelevassa ympäristössä. Lapsen voi olla helpompi kertoa ajatuksiaan, kun hän voi samalla liikkua, leikkiä ja toimia.

Haastattelun lisäksi lasten ajatuksia voi tavoitella esimerkiksi lapsen tuottaman tekstin avulla. Esimerkiksi Lastensuojelun keskusliitto (2019) toteutti lapsille ja nuorille kirjoituspajoja, joissa vastaajat kirjoittivat tutkittavaan teemaan liittyvän tekstin. Vastaavasti Pesäpuu toteutti lapsille ja nuorille tiedonkeruun, jossa eri palveluissa olevat lapset pääsivät kirjoittamaan ajatuksiaan postikortteihin, jotka lähetettiin Pesäpuulle. Tiedonkeruun alueellista kattavuutta saatiin tällöin laajennettua. (Kalliola & Paaso, 2021.)

Tiedonkeruuta kehittämisen tueksi voi toteuttaa myös kyselylomakkeilla, joissa suositellaan hyödynnettävän esimerkiksi hymynaamoja, väriskaaloja sekä muita selkeitä vastausvaihtoehtoja (Pelastakaa lapset, 2021). Kysymysten muotoiluun on kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta kysymykset sekä käsiteltävät aiheet ovat lapselle ymmärrettäviä. Ennen kyselylomakkeen käyttöä voidaan järjestää testikierros, jaa koevastaajien palautteen perusteella kysymyksiä voidaan tarkentaa, lisätä tai jättää pois (Weckström ym., 2023b).

Kyselyn täyttämässä voi hyödyntää aikuisen apua siten, että aikuinen esittää kysymykset sekä vastausvaihtoehdot lapselle ja merkitsee sen vastauksen, jonka lapsi valitsee. Aikuisen kanssa lomakkeen täyttäminen voi auttaa lasta myös siten, että kysymysten aiheista voi keskustella aikuisen kanssa. Näin varmistetaan myös, että lapsi on ymmärtänyt, mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Lasten kohdalla voi lisäksi olla hyödyllistä tehdä kysymysten sekä vastausvaihtoehtojen kontrollointikierros, jossa haastateltava kertoo omin sanoin tulkintansa kysymyksestä sekä vastausvaihtoehdoista (Hietämäki ym., 2023).

Lasten osallistuminen voidaan toteuttaa myös monilla muilla menetelmillä kuin haastattelujen ja kyselyjen avulla. Esimerkiksi Janakkalassa toteutettiin leikkipuistojen arviointi vammaisten lasten ryhmän kanssa. Leikkipuistojen saavutettavuutta arvioitiin lasten kokemusten perusteella. Kuudelle vammaiselle lapselle järjestettiin merirosvoseikkailu, jonka aikana leikkialuetta kierrettiin ja lapset pääsivät kertomaan leikkipuiston esteellisistä asioista. Seikkailun aikana hyödynnettiin havainnoinnin lisäksi sadutusta ja empatiakarttaa. (Pelastakaa lapset, 2024.)

Lasten osallistumista toteutettaessa on otettava huomioon lapsen ikäryhmä ja kehitystaso. On huomioitava, että aikuisen näkökulmasta pieneltä tuntuva ikäero voi lapsen kohdalla tarkoittaa huomattavan suurta eroa kehityksessä ja taidoissa. Lisäksi lasten yksilölliset erot ovat merkittäviä. Esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon tai digitaalisten laitteiden hyödyntämisen osaaminen vaihtelee. Valittua tiedonmuodostamisen menetelmää on muokattava kohderyhmän mukaan sopivaksi. Esimerkiksi oppivelvollisuuden laajentamisen lakimuutoksessa kuultiin lapsia sähköisen kyselylomakkeen avulla (Sarajärvi & Murto, 2020). Tässä kuulemisessa käytettiin kuitenkin samaa sähköistä kyselylomaketta kaikille vastaajaryhmille sisältäen kaikki peruskoulun luokat, lukion ja ammattikoulun.

On erityisen tärkeää, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten näkemys tulee huomioiduksi. Tieteen termipankki (2019) määrittelee haavoittuvassa asemassa olevan väestöryhmän sellaiseksi, jolla oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevien tekijöiden takia ei ole samoja mahdollisuuksia kuin muilla väestöryhmillä, ja jolla tästä syystä on riski joutua eriarvoiseen asemaan. Haavoittuvassa asemassa olevaan väestöryhmään kuuluvilla voi olla yksi tai useampia terveyteen, toimeentuloon, sosiaalisiin suhteisiin tai elinolosuhteisiin liittyviä riskejä, jotka toteutuessaan voivat johtaa yhteiskunnallisesti heikompaan asemaan.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten kokemusten huomioiminen auttaa myös muita lapsia. Tiedonmuodostamisen menetelmiä sekä lapsille esitettyjä kysymyksiä on tarpeen muokata lapsiryhmän tarpeiden mukaan. Huomioitavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi kielitaito, kulttuuri-identiteetti tai vammaisuus. Erilaiset identiteetit voivat vaikuttaa myös siihen, millaisia asioita lapset kokevat arjessaan tärkeiksi ja mistä he haluavat aikuisille kertoa. Esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun saamelais- ja romanilasten hyvinvointia ja oikeuksia tarkastelevissa selvityksissä havaittiin, että eri

kulttuuriin kuuluvat lapsiryhmät kertoivat arjestaan eri asioita, esimerkiksi vapaa-ajan viettotavoista sekä perhesuhteiden merkityksestä (Weckström ym., 2022a; Weckström ym., 2022b).

Esimerkkejä lasten osallistumisesta palvelujen yhteiskehittämiseen

Tieteen termipankin (2021) mukaan yhteiskehittämisellä tarkoitetaan yhteistyöhön perustuvaa toimintatapaa, jota käytetään esimerkiksi tiedon ja toimintatapojen tuottamisessa tai parantamisessa. Yhteiskehittämiseen osallistuvat osapuolet pyrkivät kohti yhteistä päämäärää jakamalla tietoa keskenään ja sitoutumalla yhteisiin toimintatapoihin. Yhteiskehittäminen on vastavuoroinen oppimisen prosessi, jossa lapsilla olevaa tietoa kuunnellaan, hyödynnetään ja arvostetaan osana kehittämistä. Lapset voivat osallistua ideointiin, kehittämiseen, toteutukseen ja arviointiin.

Vaikka lasten kuulemisen tueksi on tuotettu useita ohjeistuksia ja kriteereitä, löytyy lasten osallistumisen käytännön toteutusten kuvauksia edelleen verrattain vähän (Iivonen & Pollari, 2021; Jokiranta ym., 2020; 2022; Ruuska ym., 2018; Salovaara ym., 2023; Stenvall ym., 2021). Ohjeistuksista huolimatta eri toimijoilta jää usein raportoimatta osallistumisen toteuttamisen tavat, lasten omat näkemykset tai se, miten lasten näkemykset on lopulta huomioitu, jos lapsia on hankkeen, selvityksen tai tutkimuksen aikana kuultu (Iivonen & Pollari, 2020, 35–37). Kuitenkin esimerkkejä lasten osallistumisen toteutuksista on olemassa, ja seuraavaksi esitellään muutamia esimerkkejä, joissa lapset ovat osallistuneet palveluiden kehittämiseen.

Monissa lastensuojelujärjestöjen kehittämishankkeissa on kutsuttu lapsia ja nuoria mukaan kehittämään toimintatapoja ja palveluita aikuisten kanssa, ja luotu sen pohjalta toimintamalleja siihen, miten lapset voivat osallistua kehittämiseen. Esimerkkinä tällaisesta työstä on Pelastakaa Lapset ry:n sekä Ensi- ja turvakotien liiton raportti, jossa kuvataan, miten alakouluikäisten perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa toteutettiin kehittäjä- ja vertaisryhmä. Lapsilähtöisiä luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntäen saatiin palveluiden kehittämisessä hyödynnettävää tietoa siitä, mitkä asiat ovat tuoneet perheväkivaltaa kokeneille lapsille toivoa ja turvaa elämään. Kehittämistyön pohjalta on luotu toivon ja turvan työkalu esimerkiksi koulukuraattoreiden ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käytettäväksi. (Tiainen ym., 2020.)

Turun yliopiston, Funktionaalisten elintarvikkeiden kehittämiskeskuksen, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin yhteisessä lasten ruokakasvatusta tarkastelleessa tutkimushankkeessa toteutettiin muun muassa makukoulu, jonka suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa lapset olivat mukana. Tutkimushankkeen raportissa korostetaan lapsilähtöisyyttä sekä lasten näkemyksen huomioimista prosessin jokaisessa vaiheessa sekä olemassa olevan tiedon hyödyntämistä. (Ojansivu ym., 2014.)

Suomen UNICEF (2024) tarjoaa Lapsiystävällinen kunta -mallia, jossa ohjelmaan hyväksytyt kunnat rakentavat UNICEFin tuella lapsiystävällisempää kuntaa huomioiden lapset ja heidän näkemyksensä osana kunnan kehittämistä. Esimerkiksi UNICEFin ja Janakkalan kunnan yhteishankkeessa tarkasteltiin leikkipuistojen saavutettavuutta lapsen näkökulmasta. Tarve tunnistettiin lapsiystävällinen kunta -kyselystä, jossa lapset olivat ilmaisseet haluavansa vaikuttaa enemmän arkiympäristöönsä liittyviin asioihin. (Pelastakaa lapset, 2024.)

Jyväskylän kaupunki (2024) on julkaissut verkkosivuillaan vaikutusten ennakoarviointeja, ja yksi esimerkki lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista on pienituloisten perheiden iltapäivätoiminnan toimintamaksujen alentaminen. Lapset osallistuivat iltapäivätoiminnan arviointiin tyytyväisyyskyselyllä, johon osallistui 878 ”jälkkäriäistä” eli aamu- ja iltapäivätoiminnassa mukana olevaa lasta. Lapsivaikutusten arvioinnin yleistyessä voidaan olettaa, että myös lasten osallistumisen kuvaukset tulevat lisääntymään osana arviointiraportteja.

Ensi- ja turvakotien liitto on toteuttanut hankkeen, jossa kehitettiin vaikuttavuuden arviointia asiakkaiden kanssa. Hankkeessa tuotettiin toimitettu teos, jossa kuvataan yksityiskohtaisesti vaikuttavuuden arviointiin rakennettu mittari sekä sen avulla saadut tulokset (Forsström ym., 2020). Mittaria kehittämällä päädyttiin määrittämään viisi kysymystä, joiden avulla voidaan tarkastella asiakkaan tilannetta sekä siinä tapahtuvaa kehitystä (Klemelä, 2020, 37). Tämänkaltaisia lasten kanssa työskentelyyn kohdistettuja mittareita ja vakiintuneita arvioinnin sekä kuulemisen tapoja on huomattavasti vähemmän. Forsströmin ym. (2020) raportista selviää, että mittari ja arviointi on ollut tarkoitus tehdä myös lapsille, mutta tätä ei kuitenkaan saatu raportin julkaisuajankohtaan mennessä toteutettua. Tämä esimerkki osoittaa kuitenkin, että aikuisille kehitettyjä ratkaisuja ja mittareita voi jatkokehittää lapsiryhmille ja olemassa olevia menetelmiä on mahdollista muokata lapsen osallistumisen mahdollistamiseksi.

Lopuksi

Eri tahot ovat toteuttaneet moninaisia selontekoja ja ohjeistuksia koskien lasten osallistumista ja heidän kanssaan toimimista. Vaikka lasten osallistuminen palveluiden kehittämiseen on lisääntynyt, se ei vielä ole systemaattista tai yhdenvertaista. Lasten osallistumisen ohjeistuksista huolimatta lapset jäävät usein kehittämisprosesseissa sivuun myös silloin, kun kehitetään palveluita juuri lapsille. Vaikka kehittäjäaikuisilla on hyvä tahto, voi lapsen tuottaman tiedon olla vaikea saada samaa arvoa ja vakuuttavuutta kuin aikuisten tuottaman tiedon (Kalliomeri ym., 2021; 214). Tutkimusten mukaan ammattilaiset keskittyvät helpommin osallistumisen haasteisiin kuin sen tarjoamiin mahdollisuuksiin, ja lasten haavoittuvuuteen ja suojeluun liittyvät diskurssit ovat edelleen vahvoja (esim. Kiili ym., 2021).

Vaikka lasten osallistuminen palveluihin olisi mahdollistettu, jää usein raportoimatta se, millä tavalla lasten näkemykset ja mielipiteet ovat vaikuttaneet lopputulokseen ja miten lopullinen palvelu tai ratkaisu on muovautunut lasten tuottaman tiedon perusteella. Lasten palveluita kehittävien toimijoiden olisi tärkeää pysähtyä sen kysymyksen äärelle, osallistuvatko lapset kehittämiseen aikuisten lähtökohdista vai lapsen. Lasten osallistuminen palvelujen kehittämiseen edellyttää myös sen tiedostamista, ettei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa kehittää yhdessä lasten kanssa, vaan tarvitaan monenlaisia käytäntöjä varmistamaan lasten luonteva osallistuminen kehittämiseen (Kalliomeri ym., 2021, 209).

Lasten osallistumisen oikeus turvataan niin lapsen oikeuksien sopimuksessa kuin monissa muissa laeissa. Kuten YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan (2009) todennut, on lapsen osallistumisen oikeuden

toteuttamiseksi purettava ne oikeudelliset, poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset esteet, jotka tällä hetkellä estävät lapsia tulemasta kuulluksi ja vaikeuttavat heidän osallistumistaan heitä koskeviin asioihin. Lapsen oikeuksien komitea myös muistuttaa, että esteiden purkaminen edellyttää tahtoa kyseenalaistaa olettamukset lasten valmiuksista sekä edistää sellaisten ympäristöjen kehittämistä, joissa lapset voivat sekä kehittää että esitellä valmiuksiaan.

Lasten osallistumista edistävät ja toiminnassaan lasten osallistumisen mahdollistavat kehittämishankkeet ovat avainasemassa lapsen osallistumisen esteiden purkamisessa ja lapsen osallistumisen mahdollistavien ympäristöjen kehittämisessä. On tärkeää koota yhteen eri kehittämishankkeissa tunnistettuja hyviä käytäntöjä ja jakaa kokemuksia lasten osallistumisesta palveluiden kehittämiseen. Parhaimmillaan tämä auttaa tunnistamaan lasten osallistumisen esteitä koko yhteiskunnassa ja viemään toimintakulttuuria kohti yhdenvertaista osallisuutta.

Lähteet

Forsström, N., Pulkkinen, J. & Ruottinen, T. (2020). Vaikuttavuus esiin. Työn vaikutukset ja niiden mittaaminen järjestöissä. Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Hietämäki, J., Lindgren, M., Therman, S. & Laajasalo, T. (2023). Lapsuuskokemuksia-kyselylomake (ACE-THL) haitallisten lapsuudenkokemusten tutkimukseen. Tutkimuksesta tiiviisti 55/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Honkanen, Kati., Poikolainen, J., Karlsson, L. & Havu-Nuutinen, S. (2022). Hyvinvointipaikat lähiössä asuvien lasten kokemana. *Yhdyskuntasuunnittelu 2022* 60 (4): 34–53.

Iivonen, E. & Pollari, K. (2022). Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella. Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjäille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:2.

Iivonen, E. & Pollari, K. (2021) Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:5.

Jyväskylän kaupunki (2024). Vaikutusten ennakoarviointi.

Kalliola, S. & Paaso, S-A. (toim). 2021). Lasten oma vaikuttamiskampanja. "Että olisi mahdollisimman hyvä olla lapsien". Pesäpuu ry.

Kalliomeri, R., Mettinen, K. & Tulensalo, H. (2021). Lapsen näköistä kehittämistä ja vaikuttamista. Teoksessa H. Tulensalo, R. Kalliomeri & J. Laimio (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset ry.

Kalliomeri, R., Mettinen, K., Ohlsson, A.M., Soini, S. & Tulensalo, H. (2020). [Lapsikeskeinen palvelumuotoilu](#). Pelastakaa lapset.

Kehittämiskeskus Opinkirjo (2017). [Matka palvelumuotoiluun: opas opettajalle](#).

Kiili, J., Itäpuisto, M., Moilanen J., Svenlin, A-R. & Malinen, K. [Professionals' views on children's service user involvement](#). *Journal of children's services* 16, 145–158.

Klemelä, J. (2020). Vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioinnin analysointimallin rakentaminen. Teoksessa N. Forsström, J. Pulkkinen, & T. Ruottinen (toim.) [Vaikuttavuus esiin. Työn vaikutukset ja niiden mittaaminen järjestöissä](#). (36–39). Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Lapsen oikeuksien komitea (2009). [Yleiskommentti nro 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi](#).

Lapsiasiavaltuutettu (2024). [Lapsibarometri](#).

Lastensuojelulaki 417/2007 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun keskusliitto (2019). [Kahdeksan kirjettä päättäjille](#).

Lehto-Lundèn, T. (2023). Lapsen kokonaisvaltaisen kokemustiedon hyödyntäminen sosiaalialan toimintaympäristöissä. Teoksessa K. Malinen, M. Itäpuisto, J. Moilanen, J. Kiili & M. Punna (toim.) Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Vastapaino, 169–194.

[Nuorisolaki 1285/2016](#)

Ojansivu, P., Sandell, M., Lagström, H. & Lyytikäinen A. (2014). [Lasten ruokakasvatus varhaiskasvatuksessa – ruokailoa ja terveyttä lapsille](#). Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 8/2014.

Osallisuuden osaamiskeskus (2024). [Nuoret mukaan! Yhteiskehittämisen opas kunnille ja kaupungeille.](#)

Pelastakaa Lapset (2021). [Lapsivaikutusten arviointia lasten kanssa - Käytännöllinen opas lapsivaikutusten arvioinnin tekemiseen yhdessä lasten kanssa.](#)

Pelastakaa lapset (2024). [Prosesseja ja tuotoksia.](#)

[Perusopetuslaki 628/1998](#)

Ruuska, T., Itkonen-Ratilainen, M., Harju-Kivinen, R. & Honkanen, K. (2018). [Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi: Tarkastelussa lapsivaikutusten arviointi kuntapäätöksissä ja esimerkkejä lapsivaikutusten arvioinneista.](#) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Salovaara, V., Hongisto, P., Kalland, M. & Puumalainen, J. (2023). Lasten ja nuorten ääni varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen muutoksissa. Teoksessa R. Aro, T. Aro, P. Hongisto, S-S. Kaarakainen, M. Kalland; A. Kyösti, J. Puumalainen, V. Salovaara, J. Varjo & S. Volmari (toim.) [Väestönmuutoksen vaikutukset varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen: Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatukriteeristö.](#) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 52.

Sarasjärvi, K. & Murto, V. (2020). [Oppivelvollisuuden laajentaminen – avoin kysely peruskoulun ja toisen asteen opiskelijoille.](#) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:21.

Sinclair, Ruth (2004) Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable. Children & Society 18 (2), 106–118.

Stenvall, E., Tiitinen, L., Saarinen, L., Pollari, P. & Sirtamo, J. (2021). [Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille](#). Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:6.

[Sosiaalihuoltolaki 1301/2014](#)

[Suomen perustuslaki 731/1999](#)

Suomen Unicef (2024). [Lapsiystävällinen kunta](#).

Svenlin, A-R., Moilanen, J. & Itäpuisto, M. (2023) Kokemusasiantuntija- ja vertaistukitoiminnan haasteet ja mahdollisuudet lapsi- ja perhepalveluissa ammattilaisten näkökulmasta. Teoksessa K. Malinen, M. Itäpuisto, J. Moilanen, J. Kiili & M. Punna (toim.) Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Vastapaino, 77–107.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018). [LAVA: Lapsivaikutusten arviointi](#).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024). [Kouluterveyskysely](#).

Tiainen, A., Kalliomeri, R., Muukkonen, T. & Tulensalo, H. (2020). [Perheväkivaltaa kokeneet lapset toiminnan kehittäjänä](#). Pelastakaa Lapset & Ensi- ja turvakotien liitto & Tampereen Ensi- ja turvakoti.

Tieteen termipankki (2021). [Yhteiskehittäminen](#).

Tieteen termipankki (2019). [Haavoittuvassa asemassa oleva väestöryhmä](#).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024). [Kouluterveyskyselyn 2023 tulokset](#). Tilasto- ja indikaattoripankki [Sotkanet.fi](#).

Tuominen, J. (2021). [Kohti Kaikkien kaupunkia! – menetelmiä lasten ja nuorten ympäristön suunnittelun tueksi](#). Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.

Tuukkanen, T. (2022). [Lapsibarometri 2022 "Jos joku on mun lähellä, silloin mä en pelkää" – lasten näkemyksiä turvallisuudesta](#). Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:9.

Valtioneuvosto (2021). [Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8.

Valtion nuorisoneuvosto (2024). [Nuorisobarometri](#).

[Varhaiskasvatuslaki 540/2018](#)

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen O. (2023a). ["Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani": Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen](#). Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1.

Weckström, E., Kekkonen, K., Kekkonen O. (2023b). ["Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon": Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen](#). Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:3.

Weckström, E. & Lastikka, A. (2023). Pienet lapset kertovat – Suomesta turvaa hakevien lasten näkemyksiä hyvästä elämästä. Suomen UNICEF ry, Pelastakaa Lapset, lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Yhdistyneet Kansakunnat (1989). [Yleissopimus lapsen oikeuksista](#).

Yhdistyneet kansakunnat lapsen oikeuksien komitea (2009). [Yleiskommentti nro 12: Lapsen oikeus tulla kuulluksi](#).

